

Firuzə Rəhim qızı KƏRİMOVA
Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: k.firuza@mail.ru
ORCID: 0000-0001-9037-2403

İNGİLİS DİLİNDƏ SÖZÜN KOQNİTİV XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə, ingilis dilində sözlərin koqnitiv xüsusiyyətləri, onların insanın düşüncə və qavrayış prosesləri ilə əlaqəsi araşdırılır. Koqnitiv dilçilik perspektivindən, dil yalnız ünsiyyət vasitəsi olmaqla yanaşı, insanın dünyanı necə qavradığını və strukturladığını da əks etdirir. Məqalə, dilin hər bir sözü, bir tərəfdən, dilin təbii strukturlarını, digər tərəfdən isə mədəni, sosial və fərdi təcrübələri necə əks etdirdiyini müzakirə edir.

Bu araşdırma, sözlərin mənalarının birbaşa obyektiv reallığı deyil, insanın bu reallığı necə təfsir etdiyini göstərdiyini irəli sürür. Sözlərin koqnitiv aspektləri, onlara aid olan anlayışları, əlaqəli ob-razları və mənaları əhatə edir. Koqnitiv dilçilik nəzəriyyəsinə əsaslanaraq, dilin və dilin strukturları-nın düşüncə ilə necə əlaqəli olduğu və insanlar arasında anlaşmanın necə yarandığı öyrənilir.

Məqalədə həmçinin, dilin insan təcrübəsi ilə necə formalaşdığı, sosial və mədəni faktorlardan necə təsirləndiyi, eləcə də dilin strukturlarının insanın beynindəki koqnitiv şəbəkələri necə təsvir etdiyi üzərində dayanıla bilər. Sözlərin və dillərin, qavrayışın müxtəlif aspektləri ilə necə bağlı olduğu, sözlərin düşüncə formalarını necə yaratdığı və inkişaf etdirdiyi qeyd olunur.

Açar sözlər: koqnitiv, dilçilik, düşüncə, sosial, mədəni.

UOT: 721.012

DOI: <https://doi.org/10.54414/OYCG9545>

Giriş

Dil insanın dünyanı qavrama və ifadə etmə vasitəsidir. Koqnitiv dilçilik bu prosesi insanın idrak sistemi ilə əlaqələndirərək, dilin mənşəyini və strukturunu beynin funksiyaları prizmasından izah etməyə çalışır. İngilis dili kimi geniş yayıl-mış bir dilin lüğət sistemi də koqnitiv baxımdan araşdırıldıqda, sözlərin necə formalaşdığı, necə qəbul olunduğu və hansı mental modellərə əsas-landığı aydın olur. Duyğusal qavrayış və həyat təcrübəsindən doğan biliklərin əldə edilməsi, işlənməsi və saxlanması qanunauyğunluqla-rın araşdırılması və bu biliklərin dil vasitəsilə obyektivləşdirildiyi formaların öyrənilməsi koqnitiv dilçiliyin əsas məsələlərindəndir. Koqnitiv dilçilik son onilliklərdə dilin idrak (koqnitiv) proseslərindəki rolunu aydınlaşdır-maq məqsədilə inkişaf etmişdir. Bu sahənin əsas məqsədi dili yalnız qrammatik və leksik qayda-lar toplusu deyil, eyni zamanda insan beyninin

konseptual sisteminin bir ifadəsi kimi təhlil etməkdir. İngilis dili, bu yanaşmanın izahı üçün zəngin nümunə bazası təqdim edir. Koqnitiv dil-çilik, mənəni yalnız sözlərin lüğəvi mənası kimi deyil, həmin mənada əks olunan biliklərlə əlaqəli olaraq nəzərdən keçirir. Bu səbəbdən, koqnitiv dilçiliyin məqsədi, dili istifadə edərək müxtəlif bilik strukturlarının formalarını araşdır-maq, dil və bilik arasında mövcud olan əlaqələri müəyyənləşdirmək və bu strukturların məzmu-nunu təsvir etməkdir. “*Dil və təfəkkürün münasibəti probleminin növbəti inkişaf mərhələsi psixolinqvistika ilə əlaqədardır. Elmin bu sahəsi çərçivəsində nitqin əmələ gəlməsi və qəbulu pro-sesləri, dili işarələr sistemi kimi öyrənmək və on-dan istifadə prosesləri öyrənilir*” [5, s.9].

Koqnitiv dilçiliyin son 50 illik inkişafını ye-kunlaşdırarkən, E.S. Kubryakova qeyd edir ki, koqnitiv elm və koqnitiv dilçiliyin yeni yanaş-ması, dili insanın düşüncə və intellektual

fəaliyyətinə, həmçinin bu fəaliyyətin insanın beynində daxilləşdirilməsinə (interiorizasiya olunmasına) çatmaq vasitəsi kimi qəbul etməsidir [7, s. 8].

N.N. Boldırevin fikrincə, koqnitiv dilçiliyin elmi sahə kimi özünəməxsusluğunu müəyyən edən əsas cəhətlərdən biri onun ümumi məqsədini və tədqiqat məsələlərini necə qoyduğudur. Bu fərqlər dilin təbiətini xüsusi bir şəkildə izah etməkdən ibarətdir: dil, koqnitiv qabiliyyət və insan düşüncəsinin ayrılmaz hissəsi kimi qəbul edilir; həm nəzəri, həm də gündəlik idrak və biliklərlə əlaqəsi araşdırılır; və dilin antropomərkəzliyi önə çəkilir. Ayrıca, koqnitiv dilçilikdə dil vahidlərinin semantikasının çoxsəviyyəli şəkildə təhlilini və görülmə işlərin fənlərarası xarakterini təmin edən orijinal metodlardan istifadə edilir [6, s. 35].

Bu istiqamətdə, ətraf aləmin qavranması proseslərinin dil vahidlərində əks olunduğu semantika, koqnitiv analiz üçün perspektivli bir sahə olaraq qəbul edilir. E.S. Kubryakova ilə razılaşmamaq olmaz, çünki o, müasir dilçiliyin əsas inqilabını semantik məsələlərin araşdırılmasına və mənanın bütün mürəkkəbliyini başa düşməyə yönəlməsi ilə əlaqələndirir [9, s. 181].

Beləliklə, koqnitiv yanaşmanın dili öyrənməkdə üstünlüyü ondan ibarətdir ki, bu yanaşma dilin həm düşüncə, həm də idrak prosesləri ilə çoxsaylı əlaqələrini, eləcə də onların əsasını təşkil edən mexanizmləri və strukturları üzə çıxarır.

Əsas hissə:

Son vaxtlarda koqnitiv tədqiqatlar insanın qavrayış təcrübəsi üzərində cəmlənmişdir, çünki bu, anlayış sisteminin mərkəzi hissəsini təşkil edir. Çünki duyğusal qavrayış obyektiv reallığı öyrənmənin ilkin mərhələsidir, buna görə də təbii olaraq belə bir sual yaranır: hansı biliklər insanın duyğu ilə qəbul etdiyi obyektlərin xüsusiyyətləri və əlamətləri haqqında dil daşıyıcıları üçün uyğun və əhəmiyyətlidir.

E.S. Kubryakovanın fikrincə, koqnitiv elm və koqnitiv dilçiliyin ən böyük uğuru, yalnızca dil formaları ilə bu formaların arxasında duran bilik strukturları arasında birbaşa və ayrılmaz əlaqənin qəbul edilməsi deyil, həm də *“bu strukturların dil formalarının mənası və məzmununun təməlini qoyduğu”* qəbul edilməsidir [8, s. 16].

Koqnitiv dilçilik XX əsrin sonlarında inkişaf etmiş və dilin yalnız struktur deyil, həm də mənəvi və idraki aspektlərinə diqqət yetirməyə başlamışdır. Bu yanaşmaya görə, dil zehni konsepsiyaların ifadəsidir və insan təfəkkürü ilə sıx bağlıdır. Bu sahənin əsas nümayəndələri olan George Lakoff və Ronald Langacker kimi alimlər dilin konseptual metaforalar, çərçivələr və kateqoriyalar vasitəsilə işlədiyini qeyd etmişlər. Yalnız ingilis dilində deyil, digər dillərdə də sözlərin yaranması birbaşa koqnitiv dilçiliklə bağlıdır. *“Hər hansı məlumatın “insanın beyninə yazılması” zamanı istifadə olunan apelyativ vahidlərin iş prinsipinin analizi, əslində, dərkətmənin ən primitiv formasının analizinə bərabər götürülə bilər”*. [2, s.84].

İngilis dilində sözlər yalnız məna daşıyıcısı deyil, həm də spesifik konseptual strukturların daşıyıcısıdır. Məsələn, *“argument is war”* metaforasını götürsək, burada *“argument”* (münazirə) anlayışı *döyüş* konsepti ilə əlaqələndirilir: *He attacked every weak point in my argument; I defended my position*. Bu nümunə göstərir ki, sözlər çox vaxt zehni modellərlə əlaqələndirilərək istifadə olunur. Ümumiyyətlə, dildə işlənən, yeni yaranmış hər bir leksik vahidin arxasında bir konsept dayanır. Konsept koqnitiv dilçiliyin əsas vəjidi olaraq qalır. *“Konsept–koqnitiv dilçiliyin əsas anlayışdır. Dilçilikdə konsept termini korrelyativ anlayışların bütöv bir paradigmini yaradır. Bu anlayışlar arasında konsept məzmunu və konsept sahəsi seçilir”* [1, s.3]. Koqnitiv baxımdan sözlər kateqoriyalar üzrə qruplaşdırılır və bu kateqoriyaların mərkəzində *“prototip”* deyilən nümunə dayanır. Məsələn, *“bird”* (quş) kateqoriyasına daxil olan ən tipik prototip *“sparrow”* (sərçə) və ya *“robin”* (qızılquş) ola bilər. Halbuki *“penguin”* (pinquin) və *“ostrich”* (dəvəquşu) bu kateqoriyaya daxil olsa da, prototipə daha uzaq sayılır. Bu cür kateqoriyalaşdırma sözlərin yaddaşda necə saxlandığını və çağırıldığını izah edir.

İngilis dilində sözlərin mənası çox vaxt onların hansı konseptual çərçivədə (frame) istifadə olunmasından asılıdır. Məsələn, *“buy”* (almaq) və *“sell”* (satmaq) sözləri eyni hadisəni təsvir etsə də, fərqli çərçivələrdən baxıldığında fərqli mənalar qazanır. Bu, insan beyninin dili qavrama üsulunun çərçivə əsaslı olduğunu göstərir.

İngilis dilində sözlərin koqnitiv xüsusiyyətləri göstərir ki, dil təkcə kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də insanın dünyanı qavrama formasının əksidir. Sözlər konseptual strukturlara əsaslanır, kateqoriyalar və prototiplər vasitəsilə təşkil olunur və çərçivələr daxilində məna kəsb edir. Bu yanaşma dilin öyrənilməsi, tədrisi və tərcüməsində yeni yanaşmaların formalaşmasına kömək edir. Beləliklə, koqnitiv dilçilik ingilis dilinin dərki üçün dərin elmi əsaslar təqdim edir.

İngilis dilində sözlərin koqnitiv xüsusiyyətləri göstərir ki, dil təkcə kommunikasiya vasitəsi deyil, həm də insanın dünyanı qavrama formasının əksidir. Sözlər konseptual strukturlara əsaslanır, kateqoriyalar və prototiplər vasitəsilə təşkil olunur və çərçivələr daxilində məna kəsb edir. Bu yanaşma dilin öyrənilməsi, tədrisi və tərcüməsində yeni yanaşmaların formalaşmasına kömək edir. Beləliklə, koqnitiv dilçilik ingilis dilinin dərki üçün dərin elmi əsaslar təqdim edir.

Sözlərin yaranması, anlam qazanması və ifadəsi koqnitiv modellər və konseptual strukturlar çərçivəsində baş verir. Koqnitiv dilçiliyin təməlinə duran əsas anlayışlardan biri “konseptual sistem”dir. George Lakoff və Mark Johnson-un “Metaphors We Live By” (1980) adlı əsərində göstərildiyi kimi, insan dili metaforalar və konseptual modellər əsasında işləyir. Bu modellər vasitəsilə insanlar abstrakt anlayışları konkret təcrübələrlə əlaqələndirirlər [4,s.67].

Məsələn, ingilis dilində “time is money” metaforası “You are wasting my time”, “That flat tire cost me an hour” kimi ifadələrlə ortaya çıxır. Burada zaman konkret şəkildə “pul” anlayışı ilə əlaqələndirilir.

“The White House announced...” kimi cümlələrdə “White House” fiziki məkan yox, ABŞ hökumətini simvollaşdırır. Bu metonimiya konseptual olaraq bir varlığın digərinə yaxınlığı əsasında yaranır.

Mental leksikon — insan beynindəki söz bazası — koqnitiv baxımdan qeyri-linear və assosiasiyalı şəkildə təşkil olunmuşdur. Bir söz eşidildikdə beyin avtomatik olaraq ona bağlı digər konseptləri də aktivləşdirir. Məsələn, “doctor” sözünü eşidən şəxs avtomatik olaraq “hospital”, “nurse”, “medicine” kimi anlayışlara yönəlir.

Koqnitiv yanaşma dil öyrənənlər üçün yeni imkanlar açır. Məsələn, sadəcə sözün lüğəvi qarşılığını öyrənmək yox, onun hansı konseptual modelə əsaslandığını başa düşmək də vacibdir. Bu yanaşma tərcümədə də tətbiq edilir. Məsələn, “He has a big heart” ifadəsi birbaşa tərcümədə anlaşılmaz ola bilər, lakin koqnitiv izahla emosional, mərhəmətli insan mənası aydın olur.

Frame Semantics nəzəriyyəsinə əsasən (Charles Fillmore tərəfindən işlənib), sözlər spesifik çərçivələr daxilində mənalandırılır. “Buy” və “sell” sözləri eyni hadisəni ifadə etsə də, fərqli iştirakçılar və məqsədlər əsasında çərçivələnilir [3, s.45].

İngilis dilində sözlərin koqnitiv xüsusiyyətləri onların yalnız struktur deyil, həm də funksional və idraki səviyyədə anlaşılmasını təmin edir. Metaforik konsepsiyalar, çərçivə əsaslı yanaşmalar və prototipik kateqorizasiya dili daha dərinləndirən anlamğa kömək edir. Bu birliklər həm dil öyrənmə, həm tərcümə, həm də süni intellekt sistemləri üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Koqnitiv dilçilikdə “konsept” termini sadəcə lüğəvi məna deyil, zehni təmsil forması, yəni beynin bir anlayışı necə qavradığını ifadə edir. Məsələn, “mother” (ana) sözü yalnız bioloji anlayışla məhdudlaşmır; burada qayğıkeşlik, sevgi, qoruyuculuq kimi sosial və emosional aspektlər də idraki modelə daxil edilir. Bu, sözün çox qatlı konseptual strukturunu göstərir.

Metafora, konseptual səviyyədə bir sahənin (source domain) başqa bir sahə (target domain) vasitəsilə qavranılması prosesidir. G.Lakoff və M.Johnson-un (1980) “conceptual metaphor theory” (CMT) çərçivəsində belə metaforalar dildə və düşüncədə təməl strukturlar yaradır.

Nümunələr: **Argument is war (mübahisə müharibədir):** “He shot down all of my arguments”; “She defended her position well.”

Bu metafora göstərir ki, biz mübahisə etməyi “döyüşmək” kimi qavrayırıq, bu da dilimizdə müvafiq ifadələrlə əks olunur: **Time is money (zaman puldur):** “You're wasting my time.”; “How do you spend your free time?”

Bu model müasir cəmiyyətimizdə zamanın resurs kimi qəbul edildiyini göstərir.

İdraki modellər daxilində sözlər çox zaman “prototip” prinsipi ilə təşkil olunur. Prototiplər,

bir kateqoriyanın ən tipik və ən tez tanınan nümunələridir. Məsələn: *bird* (quş) kateqoriyasında: prototip: *sparrow, robin*; qeyri-prototip: *penguin, ostrich* (uçmayan və fərqli xüsusiyyətlərə malik).

Bu, o deməkdir ki, insan beyni konseptləri sərt sərhədlərlə deyil, çevik, nümunəyə əsaslanan modellərlə təşkil edir.

Konseptual modellər çox zaman mədəniyyətə bağlıdır. Məsələn, ingilis dilində “*heart*” (ürək) anlayışı sevgi və emosianın simvoludur, lakin bəzi Şərq mədəniyyətlərində bu funksiyarı “*liver*” (qaraciyər) və ya “*soul*” (ruh) ifadə edə bilər. Bu fərqlər sözlərin konseptual yükünü və istifadəsini dəyişə bilər.

Koqnitiv-diskursiv nəzəriyyə çərçivəsində məkanın, onun gerçəklik haqqında bilik əldə etmə prosesindəki rolu və dilin ifadə formalarının spesifikliyi ilə bağlı maraq daha da artmışdır. Bu elmi yanaşma çərçivəsində əsas diqqət, dil formalarının semantikasını vasitəsilə insanın qavrayış təcrübəsini əks etdirən biliklərin təhlilinə yönəldilir. Əslində, biliklər, insan təcrübəsinin nəticəsi olaraq, dil strukturlarına keçmiş və dil vasitəsilə obyektivləşdirilmişdir.

İngilis dilində sözlər müxtəlif konseptlər əsasında yaranır. Onlardan biri də məkan konseptidir. Məkan konsepti insanın real dünyanı mənimsəmə təcrübəsini əks etdirən ən qədim və davamlı lüğət hissələrindən birini təşkil edir. Onlardan biri, çoxsaylı lüğəvi vahidlər ilə təmsil olunan “Yerin məkanı” semantik sahəsidir ki, burada aşağıdakı konseptlər birləşir: 1) yer səthinin düz sahələrinin adları; 2) yüksəkliklərin adları; 3) yer səthindəki çökəkliyin adları və s. Məsələn: *plain* (düzülük) ‘yüksəklikdən asılı olmayaraq geniş, düz torpaq sahəsi’; *cliff* (daş uçurum) düzgün və dik qayalıq sahə, tez-tez dəniz və ya okeanın kənarında yerləşir; *fen* (çəmənlik) yüksək suyun olduğu düz torpaq sahəsi, xüsusilə İngiltərənin şərqində və s. yerləşir. Məsələn: *valley* “dağlar və ya təpələr arasında aşağı torpaq sahəsi, tez-tez bir çayın keçdiyi” (vadi, dağ və ya təpələr arasında aşağı torpaq sahəsi, çayla dolu). Bu subdomendən olan əksər isimlər, öz aralarında bir sinonimik sırasını təşkil edir: *glen* dərin və dar vadi, xüsusən də Şotlandiya və İrlandiyada rast gəlinir; *ravine* “dərin və dar vadi, dik tərəflərlə” və s.

Müasir ingilis dilində məkan leksikasında semantik dəyişikliklər (əsasən metaforik) obyektlər dünyasından abstrakt münasibətlər və anlayışlar dünyasına keçid edir. Məsələn, “*chasm*” metaforik olaraq “*fikirlər, maraqlar, və s. arasındakı uyğunsuzluq*” və ya “*əlaqələrin kəsilməsi*” mənasında istifadə olunur (a wide difference in interests, feelings, etc.). Birincil mənada isə “*chasm*” konsepti 1) “*yerin dərin çatlağı; uçurum*” (dərin çatlaqlar; dərin uçurum) kimi izah edilir. Bu metaforik ötürmənin əsası isə dərinlik percipsiyasının insan üçün müəyyən çətinliklər yaratmasıdır (qeyri-müəyyən və aydın olmayan bir şeylə bağlı).

İkinci nümunə olaraq, “*rift*” sözünü nəzərdən keçirək. Birincil mənada, “*rift*” ‘yerin, qayaların və s. içində böyük çat və ya boşluq’ kimi tərcümə edilir (yeri qırılmasından və ya dağ qayalarından yaranmış çatlar). Ancaq bu sözün ikinci istifadəsi “*münasibətlərin kəsilməsi*” mənasında olur və bu, sosial münasibətlər sahəsinə keçidi və mənfi konotasiya (alienasiya, əlaqələrdə soyuqluq; narazılıq, anlaşılmazlıq) ilə əlaqələndirilir. Məsələn: *rift* “*insanlar arasında ciddi bir anlaşılmazlıq, bu isə onların münasibətini davam etdirməsini dayandırır*”. “*Rift within the party deepened*” (Partiyadakı qarşıdurma dərinləşdi). “*Efforts to heal the rift between the two countries have failed*” (İki ölkə arasındakı uçurumu sağaltmaq cəhdləri uğursuz oldu). Eyni zamanda, “*rift within the lute*” ifadəsi də mövcuddur ki, bu da “*münasibətlərin pozulması*” və ya “*xəstəliyin başlanğıcı*” mənasında istifadə olunur.

Nəticə:

Bu məqamda qeyd etmək lazımdır ki, ikinci adın semantikasındakı yeni biliklərin əldə olunması, bizim fikrimizcə, xüsusi koqnitiv səylərlə əlaqələndirilmir: yer səthindəki çat, yəni obyektin bütövlüyünün pozulması, insan münasibətlərində də belə bir mənfi prosesin, yəni “*münasibətlərin çatlaması*”na (metaforik olaraq) səbəb olacağını gözləmək tamamilə təbii. Burada, metaforaların “*dünyaya baxış tərzini*” formalaşdırma vasitəsi kimi xüsusi rolunu vurğulamaq vacibdir. Metaforik ifadələr, əvvəlki qeyd edildiyi kimi, danışanlara dünyaya xüsusi bir baxış tərzini təqdim edir – bu, metaforik ifadələrin konseptual sistemə daxil olaraq, mədəni və dilin

təbiətinə uyğun olaraq dünyanı təsvir etməyə kömək edir [10, s. 173].

İngilis dilində sözlərin koqnitiv təhlili göstərir ki, sözlər sadəcə etiket deyillər; onlar dünyanı anlama və ifadə etmə formamızın ayrılmaz hissələridir. İdraki modellər, metaforalar və konseptual strukturlar insan düşüncəsi ilə dil arasında dərin əlaqənin olduğunu sübut edir. Bu yanaşma, dilin öyrənilməsi və tədrisində daha dərinlən qavrayış təmin edə bilər.

Nəticə olaraq, ingilis dilindəki sözlər yalnız dilin quruluşunun bir hissəsi olmaqla yanaşı, həm də insanın dünyanı qavrayışını və anlama formasını əks etdirən əsas koqnitiv elementlərdir. Koqnitiv dilçilik, dilin həm qavrayışla bağlı olan tərəflərini, həm də gündəlik həyatda istifadə edilən dillə bağlı psixoloji və sosial təcrübələri başa düşməyə kömək edir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyeva Z. Dil sisteminin konseptuallaşma və kateqoriyallaşma problemləri.–Bakı: Zərdabi NƏŞR, –2022. –319 s.

2. Əsgərov M. Linqvopsixologiya və ya dilin psixologiyası.–Bakı: Elm və təhsil, –2011.–305 s.

3. Fillmore, C. J. Frame Semantics. // *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing Co.–1982.–p.111-137

4. Lakoff, G., & Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. –1980.–242 p.

5. Rəcəbli, Ə. Koqnitiv dilçilik. – Bakı: Elm və təhsil, –2021–295 s.

6. Болдырев, Н.Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики / Н.Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1 – С. 35 – 45.

7. Кубрякова, Е.С. В поисках сущности языка / Е.С. Кубрякова // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2009. – № 1. – С. 5 – 12.

8. Кубрякова, Е.С. О соотношении языка и действительности и связи этой проблемы с трактовкой понятия знания / Е.С. Кубрякова // Когнитивные исследования языка. Вып. 3: Типы знаний и проблема их классификации: сб. науч. трудов. – М.; Тамбов, 2008. – С. 11 – 25.

9. Кубрякова, Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX в. / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца XX в.: сборник статей. – М., 1995. – С. 144 – 238.

10. Телия, В.Н. Метафоризация и её роль в создании языковой картины мира / В.Н. Телия // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М., 1988. – С. 173 – 203.

Firuzə Rahim KARİMOVA

Academy of the State Customs Committee

PhD in Philology, Associate Professor

E-mail: k.firuz@mail.ru

ORCID: 0000-0001-9037-2403

COGNITIVE FEATURES OF WORDS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Summary

This article explores the cognitive features of words in the English language and their connection to human thinking and perception processes. From the perspective of cognitive linguistics, language is not only a means of communication but also reflects how humans perceive and structure the world. The article discusses how each word in a language reflects, on the one hand, the natural structures of the language, and on the other, cultural, social, and individual experiences. This study suggests that the meanings of words do not directly represent objective reality, but rather show how humans interpret that reality. The cognitive aspects of words encompass the concepts associated with them, as well as related images and meanings. Based on cognitive linguistic theory, the study examines how language and its structures are connected to thought, and how mutual understanding arises between

people. The article also emphasizes how language is shaped by human experience, how it is influenced by social and cultural factors, and how the structures of language represent cognitive networks in the human brain. It is noted how words and languages are linked to various aspects of perception, and how they create and develop forms of thinking.

Key words: cognitive, linguistics, thought, social, cultural.

Фирюза Рагим КЕРИМОВА

Академия Государственного таможенного комитета

Кандидат филологических наук, доцент

E-mail: k.firuza@mail.ru

ORCID: 0000-0001-9037-2403

КОГНИТИВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Summary:

В статье рассматриваются когнитивные особенности слов в английском языке и их связь с процессами мышления и восприятия человека. С точки зрения когнитивной лингвистики, язык является не только средством общения, но и отражает то, как человек воспринимает и структурирует окружающий мир. В статье обсуждается, как каждое слово в языке отражает, с одной стороны, природные структуры языка, а с другой — культурный, социальный и индивидуальный опыт. Исследование предполагает, что значения слов не напрямую отображают объективную реальность, а демонстрируют, как человек интерпретирует эту реальность. Когнитивные аспекты слов включают в себя связанные с ними понятия, образы и значения. Основываясь на теории когнитивной лингвистики, исследование анализирует, как язык и его структуры связаны с мышлением и как возникает взаимопонимание между людьми. Также подчеркивается, как язык формируется под воздействием человеческого опыта, как он зависит от социальных и культурных факторов, и как структуры языка отображают когнитивные сети в мозге человека. Отмечается, как слова и языки связаны с различными аспектами восприятия и как они создают и развивают формы мышления.

Ключевые слова: когнитивный, лингвистика, мышление, социальный, культурный.

Daxil olub: 05.07.2025